

Konflikty społeczno-przestrzenne na obszarach wiejskich województwa łódzkiego

Marcin Wójcik,
Karolina Dmochowska-Dudek,
Anna Traczyk
Uniwersytet Łódzki,
Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej

Problematyka badań konfliktów społeczno-przestrzennych jest w Polsce podejmowana przez nieliczne grono naukowców, natomiast w przypadku analiz dotyczących obszarów wiejskich tematyka ta znajduje dopiero swych „odkrywców”. Konflikty społeczno-przestrzenne powstają najczęściej na tle lokalizacji konkretnych obiektów, zazwyczaj infrastruktury technicznej i społecznej, które wywołują niezadowolenie i opór mieszkańców znajdujących się w ich otoczeniu (lub potencjalnym otoczeniu). Sformułowanie społeczno-przestrzenny dotyczy zatem relacji ludzi, tj. określonej grupy świadomie działających przedstawicieli lokalnych społeczności, z przestrzenią (terytorium), na którym żyją.

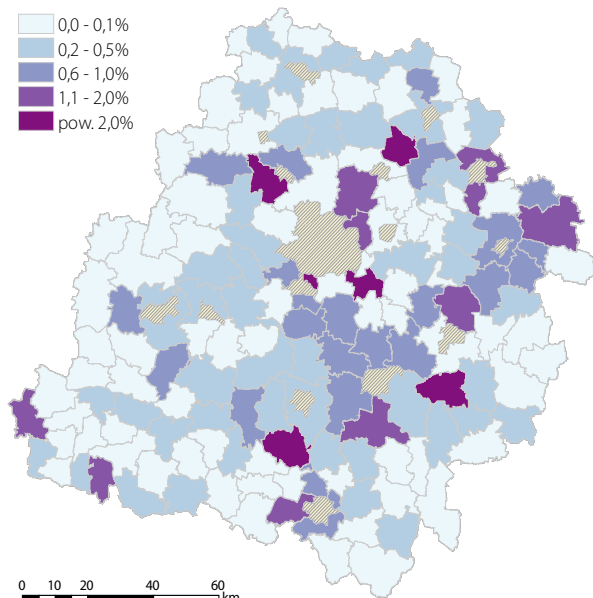
Idea badania konfliktów społeczno-przestrzennych, ich uwarunkowań, przebiegu i skutków w określonych dzielnicach miejskich lub wsiach ma źródło z koncepcji społeczeństwa obywatelskiego i wynikającej z niej partycypacji społecznej w kluczowych decyzjach podejmowanych przez demokratycznie wybrane władze. Rola czynnika społecznego, zwłaszcza samoświadomość, w procesie gospodarowania przestrzenią jest kluczowa dla samego wystąpienia konfliktu oraz w samym naukowym badaniu takich zjawisk. Relacje pomiędzy stronami konfliktu (społeczność *versus* inwestor) oraz samorządem terytorialnym, na którym spoczywa odpowiedzialność za właściwe planowanie przestrzeni, jest jednym z elementów kształtujących zrównoważony rozwój, zwłaszcza na poziomie lokalnym, tj. gmin i ich jednostek pomocniczych.

Wyniki badań nad konfliktami społeczno-przestrzennymi znajdują współcześnie zastosowanie w działalności instytucji podejmujących decyzje planistyczne. Opisanie konfliktów, ich różnych uwarunkowań, tj. przyrodniczych, społeczno-ekonomicznych, politycznych, kulturowych, oraz sposobów ich rozwiązywania pozwala uniknąć ich w innych miejscach. Istotną kwestią jest również to, że istnieją metody przewidywania i oceny ryzyka wystąpienia konfliktów na konkretnych obszarach, biorąc pod uwagę kluczowe cechy rozwojowe odpowiednich terytoriów. Opisywany tu w dużym zarysie problem powstawania konfliktów społeczno-przestrzennych wynika z wieloletniego monitoringu rozwoju obszarów wiejskich prowadzonego przez autorów w Uniwersytecie Łódzkim.

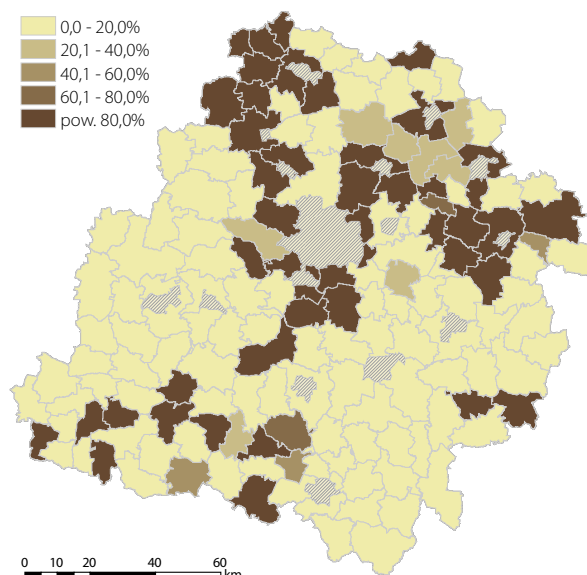
Współczesne badania nad konfliktami społeczno-przestrzennymi koncentrują się przede wszystkim na przestrzeniach miejskich. Dzieje się to przede wszystkim z uwagi na fakt, że liczba konfliktów jest większa, a to z kolei wynika z koncentracji różnych zasobów (ludzi, infrastruktury, kapitału) w przestrzeniach miejskich. Środowisko miasta cechuje się olbrzymią heterogenicznością, zwłaszcza w odniesieniu do skali i zróżnicowania procesów inwestycyjnych. Konflikty miejskie są bardziej widoczne, atrakcyjne dla mediów i mają często gwałtowny przebieg.

Konflikty zachodzące w przestrzeni wiejskiej mają również swą specyfikę, a ich liczba w ostatnich latach uległa pomnożeniu. Konflikty w przestrzeni wiejskiej wynikają przede wszystkim z jej podstawowej cechy, tj. otwartości krajobrazu oraz dużego udziału uwarunkowań przyrodniczych w rozwoju funkcji produkcyjnych, usługowych i mieszkaniowych. Wieś w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego jest coraz częściej traktowana jako katalizator dla niektórych zjawisk miejskich. Wynika to w wielu przypadkach z traktowania przestrzeni wiejskiej jako zależnej od rozwoju miast, zwłaszcza dużych metropolii. Rozwój zrównoważony potrzebuje „czystej” energii, miasta są największym jej odbiorcą, ale to obszary wiejskie są w największym stopniu producentem energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych. Rozwój potrzebuje form szybkiego transportu, ale to obszary wiejskie zapewniają łączność pomiędzy wielkimi metropoliami. Miasta produkują najwięcej śmieci, ale spalarnie, sortownie i wysypiska lokalizowane są z dala od nich. Przykłady można jeszcze długo wymieniać. Koszty rozwoju ponoszone są w dużej mierze przez obszary wiejskie, a lokalizacja wielu inwestycji, zwłaszcza infrastrukturalnych, jest dziś tego najbardziej widocznym wyrazem. Nierówność możliwości obrony przed ich negatywnymi skutkami polega również na tym, że społeczności wiejskie, jako zazwyczaj biedniejsze i mniej świadome swej podmiotowości w procesie planowania, narażone są w większym stopniu na presję inwestorów oraz różnych lobby opierających swą działalność na maksymalizacji zysku finansowego.

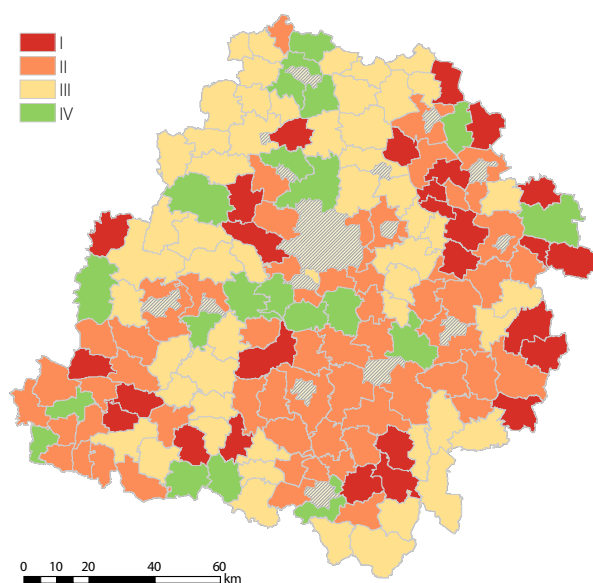
UDZIAŁ TERENÓW INWESTYCYJNYCH W POWIERZCHNI GMIN WIEJSKICH I MIEJSKO-WIEJSKICH W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM W 2014 R.

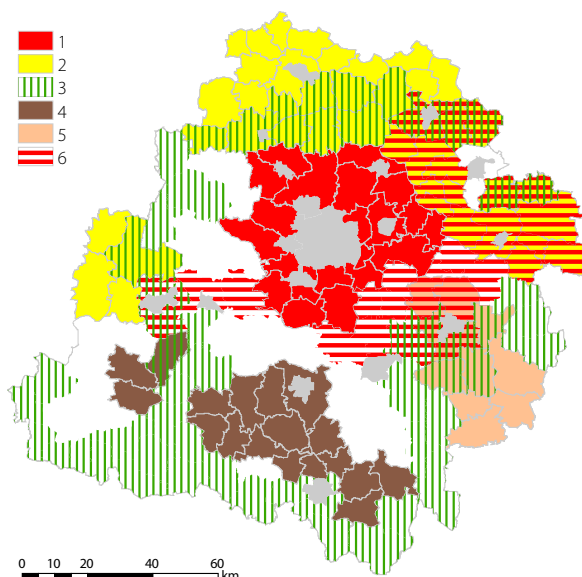
UDZIAŁ TERENÓW POKRYTYCH MIESJCOowymi PLANAMI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO W POWIERZCHNI GMIN WIEJSKICH I MIEJSKO-WIEJSKICH W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM W 2013 R.

TYPY DEMOGRAFICZNE* GMIN WIEJSKICH I MIEJSKO-WIEJSKICH W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM W 2013 R.

OBSZARY FUNKCJONALNE** WYZNACZONE W STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2020

* TYPY DEMOGRAFICZNE:

- I. odsetki ludności w wieku 17 lat i mniej oraz 65 lat i więcej większe od średnich w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa łódzkiego;
- II. odsetek ludności w wieku 17 lat i mniej większy od średniej, odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej mniejszy od średniej;
- III. odsetek ludności w wieku 17 lat i mniej mniejszy od średniej, odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej większy od średniej;
- IV. odsetki ludności w wieku 17 lat i mniej oraz 65 lat i więcej mniejsze od średnich.

** OBSZARY FUNKCJONALNE:

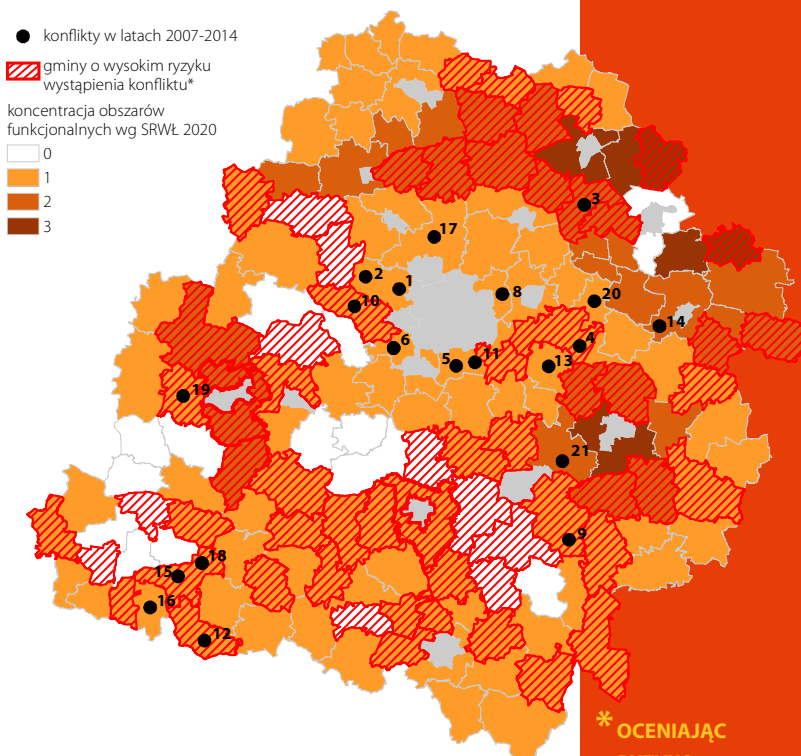
1. Łódzki Obszar Metropolitalny;
2. obszar rozwoju intensywnego rolnictwa;
3. obszary turystyczne dolin Warty, Pilicy i Bzury;
4. zagłębie górniczo-energetyczne Bełchatów-Szczerców-Złoczew;
5. zagłębie ceramiczno-budowlane Opoczno-Tomaszów Mazowiecki;
6. strefa powiązań funkcjonalnych w ramach układu bipolarnego.

Województwo łódzkie należy do tych polskich regionów, w których obszary wiejskie, w tym działalność rolnicza, pełnią istotną rolę w regionalnych procesach rozwoju. Istotną kwestią, którą chcemy tu podnieść, jest odniesienie konkretnych konfliktów społeczno-przestrzennych oraz oceny ryzyka ich wystąpienia do obszarów funkcjonalnych wyznaczonych w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020. Obszary funkcjonalne są traktowane jako Obszary Strategicznej Interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego i służące osiągnięciu celów rozwoju w wymiarze koncentracji terytorialno-funkcjonalnej. Ważne jest jednak uświadomienie, że niezależnie od określenia przez autorów strategii funkcji dominującej dla poszczególnych obszarów regionu, tereny wiejskie znajdują się w każdym z nich (podobnie jak aktywność rolnicza) i zajmują one łącznie ponad 90% powierzchni województwa.

Konflikty społeczno-przestrzenne są bardzo złożonymi zjawiskami, gdyż zarówno w wymiarze społecznym, jak i przestrzennym bardzo wiele czynników (począwszy od charakteru samego obiektu, po charakter miejscowej ludności) może wpłynąć na wystąpienie sporu związanego z lokalizacją obiektu uznanego za niepożądany. Jednak mając na celu analizę uwarunkowań konfliktów prowadzoną w skali województwa łódzkiego, można odnieść się do kilku głównych czynników predestynujących konkretne obszary wiejskie (gminy wiejskie i miejsko-wiejskie) do występowania konfliktów (rycina obok). Analizie poddano zatem udział terenów inwestycyjnych w powierzchni gmin (im więcej terenów inwestycyjnych, tym większe prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktu) oraz udział terenów pokrytych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (im mniej powierzchni objętej planami, tym większe ryzyko konfliktu). Przeanalizowano również strukturę demograficzną ludności gmin wiejskich i miejsko-wiejskich pod kątem udziału ludności niepełnoletniej i udziału osób starszych (w wieku 65 lat i więcej) w populacji. Badania dowodzą bowiem, że w przypadku osób posiadających niepełnoletnie dzieci szansa na zaangażowanie się w konflikt jest dużo większa. Podobnie rzecz się ma z osobami, których nie ograniczają już obowiązki zawodowe (emeryci). Uzyskane wyniki zestawiono z rozmieszczeniem obszarów funkcjonalnych wyznaczonych w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020.

W wyniku analizy zidentyfikowano gminy wiejskie i miejsko-wiejskie w województwie łódzkim o wysokim ryzyku wystąpienia konfliktu. Jako wartości graniczne dla tych obszarów przyjęto jednoczesne współwystępowanie terenów inwestycyjnych, udziału powierzchni

UWARUNKOWANIA POTENCJALNYCH KONFLIKTÓW SPOŁECZNO-PRZESTRZENNYCH W GMINACH WIEJSKICH I MIEJSKO-WIEJSKICH W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM W 2014 R.

gmin objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego poniżej 50% i struktury ludności, w której odsetki osób niepełnoletnich i starszych są powyżej średnich dla gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa (rycina powyżej). Dodatkowo zestawiono uzyskane wyniki z koncentracją obszarów funkcjonalnych, wskazując gminy, w których nagromadzenie różnych funkcji, często o konfliktogennym charakterze, znacznie podnosi ryzyko wystąpienia w przyszłości konfliktu społeczno-przestrzennego.

Przyglądając się rozmieszczeniu konfliktów, które miały miejsce na obszarach wiejskich i w małych miastach województwa łódzkiego w ostatnich latach (por. tabela), wyraźnie widać ich koncentrację w gminach tworzących Łódzki Obszar Metropolitalny, co uwarunkowane jest dużą liczbą inwestycji realizowanych wokół Łodzi. Mimo to kategorią obiektów, które najczęściej powodowały konflikty społeczno-przestrzenne na obszarach wiejskich, są farmy wiatrowe (około ¼ wszystkich konfliktów w województwie) oraz specyficzne dla terenów wiejskich obiekty związane z chowem

* OCENIAJĄC RYZYKO WYSTĄPIENIA KONFLIKTU, WZIĘTO POD UWAGĘ GMINY, W KTÓRYCH:

1. zlokalizowane są tereny inwestycyjne;
2. odsetek powierzchni pokrytej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego jest mniejszy od 50%;
3. zarówno odsetek ludności w wieku 17 lat i mniej, jak i odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej jest większy od średnich wartości, bądź jeden z tych wskaźników jest większy od średnich wartości.

TABELA 1. KONFLIKTY SPOŁECZNO-PRZESTRZENNE NA OBSZARACH WIEJSKICH I W MAŁYCH MIASTACH WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO W LATACH 2007–2014

Nr	Gmina	Przedmiot konfliktu
1	Aleksandrów Łódzki	Asfaltownia
2	Aleksandrów Łódzki	Przebieg drogi ekspresowej S14
3	Łyszkowice	Farmy wiatrowe
4	Koluszki	Więzienie
5	Rzgów	Obwodnica miasta
6	Pabianice	Podziemne magazyny CO ₂
7	Pabianice	Kolej dużych prędkości
8	Nowosolna	Tuczarnia
9	Sulejów	Punkt zbierania odpadów niebezpiecznych
10	Lutomiersk	Kolej dużych prędkości
11	Rzgów	Kurniki
12	Pątnów	Farmy wiatrowe
13	Rokiciny	Farmy wiatrowe
14	Rawa Mazowiecka	Biogazownia
15	Wieluń	Wielorodzinny budynek socjalny
16	Mokrsko	Farmy wiatrowe
17	Zgierz	Kopalnia odkrywkowa węgla brunatnego
18	Wieluń	Farmy wiatrowe
19	Wróblew	Farmy wiatrowe
20	Jeżów	Biogazownia
21	Wolbórz	Tuczarnia
22	Wieluń	Obwodnica miasta

Źródło: zestawienie przygotowane w oparciu o materiały zebrane przy realizacji projektu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki nr DEC-2012/07/B/HS4/02938.

Artykuł powstał w oparciu o badania w tym zakresie prowadzone w Katedrze Geografii Regionalnej i Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego. Kontakt merytoryczny drogą mailową – marwoj@geo.uni.lodz.pl

przemysłowym zwierząt – tuczarnie i kurniki, budzące kontrowersje przede wszystkim ze względu na uciążliwość dla okolicznych mieszkańców.

Przeprowadzona analiza pokazuje, jak dużą i rosnącą wagę mają badania konfliktów społeczno-przestrzennych zarówno w zakresie określenia przyczyn i konsekwencji tych, które już występują, jak i oceny ryzyka ich wystąpienia. Rozwój wielofunkcyjny, wyznaczony jako

podstawowy strategiczny cel rozwoju obszarów wiejskich w Polsce, będzie powodował wzrost konfliktów społeczno-przestrzennych. Gminy wiejskie, zwłaszcza te, które mają mały udział terenów z obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego, powinny sporządzać (nieobligatoryjny) dokument oceniający ryzyko wystąpienia konfliktów na własnym obszarze oraz wypracować scenariusz (procedury) ich rozwiązywania w sytuacji, kiedy się pojawią, zwłaszcza że liczba istniejących sporów o inwestycje pozwala na wyróżnienie już określonych modeli przebiegu i sposobów wyjścia z nich.